Teatterilähtöiset menetelmät vuorovaikutusosaamisen kehittämisessä

Dosentti, TeT Tapio Toivanen

Teknistyvässä ja globalisoituvassa maailmassa ihmiset ovat yhä lähempänä toisiaan ja keskinäisen vuorovaikutuksen merkitys niin arkisessa kuin institutionaalisessa viestinnässä ja vaikuttamisessa korostuu entisestään. Suora sosiaalinen vuorovaikutus on säilyttänyt keskeisen asemansa ihmisten välisessä viestinnässä sekä vaikuttamisessa uusien sosiaalisessa mediassa tapahtuvien vuorovaikutustapojen lisääntymisestä huolimatta. Suora vuorovaikutus tapahtuu puheen ja sitä tukevien viestintäkeinojen (ilmeet, eleet, välineet, esineet, tila, aika) avulla. Vuorovaikutuksella on sekä sisältö- että suhdeulottuvuus. Sisältöulottuvuudella tarkoitetaan sitä, mitä puhutaan ja suhteella viitataan nonverbaalisiin vihjeisiin siitä, miten viesti pitäisi tulkita. Vuorovaikutus- ja ilmaisutaidot nähdään myös osana laaja-alaista tulevaisuusosaamista, joka nousee ympäröivän maailman muutoksista[i]. Laaja-alainen osaamistavoite, siihen liittyvä ihmisenä kasvaminen, opiskelu, työnteko sekä kansalaisena toimiminen nyt ja tulevaisuudessa, edellyttää tiedon- ja taidonalat ylittävää ja yhdistävää osaamista. Peruskoulutuksen tulisi tarjota kaikille mahdollisuuksia kehittää sosiaalisia taitoja, kykyä ilmaista itseään eri tavoin ja taitoa esiintyä eri tilanteissa. Kouluopetuksen tulisi tukea kasvua monipuoliseksi ja taitavaksi kielenkäyttäjäksi sekä äidinkielellä että muilla kielillä.

Vuorovaikutustaitoihin ja puheopetukseen liittyvät ongelmat näyttäytyvät suomalaisessa opetuksen kentässä sekä opetuksen sisällön että varsinaisen opetuksen tasolla. Vaikka vuorovaikutustaidot, sekä puheviestintä että draama, ovat vaihtuvin nimikkein olleet osana äidinkielen opetusta läpi peruskouluopetuksen historian, on opetuksen toteutusta sekä sitä ohjaavia oppimateriaaleja vaivannut tietynlainen johdon-mukaisuuden puute. Toisaalta kansainvälisesti ja kansallisesti tutkittua[ii] suomalaisten lasten ja nuorten heikkoa kouluviihtyvyyttä ja koulu-uupumusta[iii] selittää osaltaan opettajien ja oppilaiden väliseen vuorovaikutussuhteeseen liittyvät ongelmat, jotka johtuvat pitkälti liian yksisuuntaisesta vuorovaikutuksesta. Perusopetus on avainasemassa tulevaisuuden vuorovaikutuskulttuuria luotaessa, koska siellä annettu tuki vuorovaikutus-, esiintymis- ja puhetaitojen kehittymiselle saavuttaa kaikki tulevat vaikuttajat ja vaikutettavat ja on siten avainasemassa uudenlaista suomalaista puhe- ja vuorovaikutuskulttuuria luotaessa.

Näkökulmia institutionaaliseen vuorovaikutukseen

Institutionaaliseen vuorovaikutukseen (esim. eduskunnassa) liittyy usein asymmetrisyyttä. Asymmetrisyydellä tarkoitetaan vuorovaikutusosapuolten erilaista asemaa, tehtävää ja näkökulmaa vuorovaikutussuhteeseen. Asymmetria luo vuorovaikutukseen erilaisia jännitteitä[iv]. Kun taiteellisen tarkastelun lähtökohdaksi otetaan näyttelijäntyö, voidaan näitä jänniteitä kuvata näytelmällisiin vuorovaikutustilanteisiin liittyvinä pyrkimyksinä (goals), pyrkimysten esteinä (obstacles), taktiikoina (tactics) ja odotettuina voittoina (expectations)[v]. Tavoitteilla tarkoitetaan vuorovaikutukselle ja toiminnalle asetettuja päämääriä, joita (rooli)henkilö koettaa saavuttaa. Ne voivat olla joko vastakkaisia tai samansuuntaisia kuin muilla vuorovaikutukseen osallistuvilla henkilöillä. Institutionaalisessa vuorovaikutuksessa on usein myös ristiriitoja. Toisten pyrkimykset, tilanne tai olosuhteet muodostavat tällöin esteitä, jotka tekevät tilanteista ja vuorovaikutuksesta dynaamista. Jotta henkilökohtainen pyrkimys eli odotettu voitto toteutuisi on esteet pyrittävä voittamaan. Taktiikoilla tarkoitetaan toiminnallisia variaatioita, joita käyttämällä henkilö pyrkii tavoitteeseensa. Houkutustaktiikoiden avulla henkilö yrittää herättää vastapuolen mielenkiinnon, voittaa tämän luottamuksen ja luoda positiivista vuorovaikutusilmapiiriä. Houkutustaktiikan muotoja ovat mm. ymmärtämistä vahvistavat pienet eleet (hymy, nyökkääminen), vaarattomaksi tekeminen (kädenpuristus, kumarrus, olankohautus), huvittaminen, innoittaminen, imartelu, rehellisyys jne. Joskus tavoitteisiin voidaan pyrkiä käyttämällä uhkaustaktiikan muotoja, kuten käskeminen, musertaminen, viimeisen sanan sanominen, puheenvuoron varastaminen, vihjaaminen salaiseen arsenaaliin, raivoaminen (pahan tuulen puuskat, piittaamattomuus) jne.

Viestintätieteissä institutionaalista vuorovaikutusta ja siihen liittyvää jännitteisyyttä on kuvattu jatkuvasti kehittyvänä suhteena, joka syntyy, jota pidetään yllä ja joka muuttuu. Olennaista on ymmärtää erilaisten jännitteiden ilmenemisen samanaikaisuus.[vi] Vuorovaikutus on jatkuvaa jännitteiden välistä tasapainoilua. Jännitepareja ovat mm.

a) riippuvaisuuden ja riippumattomuuden välinen jännite, jolla tarkoitetaan asymmetrisessä vuorovaikutussuhteessa vapauden ja ohjaamisen väliseen jännitteeseen. Kuinka paljon vapauksia ja vastuuta alisteisessa asemassa oleva henkilö saa? Mikä on autonomian aste?

b) välittämisen ja instrumentaalisuuden välinen jännite, jolla tarkoitetaan asiakeskeisyyden ja henkilökohtaisuuden astetta. Kyseessä on henkilökohtaisen välittämisen ja asiakeskeisyyden välinen tasapaino.

c) ilmaisemisen ja suojaamisen välinen jännite, jolla tarkoitetaan avoimuuteen ja luottamuksellisuuteen liittyvää kertomisen ja kertomatta jättämisen välistä tasapainoa

Kolmantena institutionaaliseen viestintään kuuluvana näkökulmana nostan esiin puheella vaikuttamisen, jota suomalaisessa kontekstissa syytetään vaatimattomuudesta ja liiallisesta asiakeskeisyydestä – jopa retorisen taidon puutteesta. Juhana Vartian mukaan, emme osaa tehdä eroa vaikuttavan puheen ja esitelmöinnin välillä. Ongelmana on se, että puhuja keskittyy pääosin sisältöön. Puhujalla on aihe, jota varten hän kerää tietoa jäsentäen sen kokonaisuudeksi. Hän ajattelee, että sisällöllä on absoluuttinen merkitys, tilanteesta ja vastaanottajista riippumatta.[vii] Edellä kuvattu johtaa usein eräänlaiseen yksinpuhumiseen, jossa aitoa vuorovaikutusta vastaanottajien kanssa ei synny. Puheella vaikuttamisessa tulisi huomioida suhdenäkökulma, jossa asiasisällön rinnalle nostetaan vahvasti kaksisuuntaisen vuorovaikutussuhteen rakentaminen ja ylläpitäminen. Yhtenä syynä heikkoon puhekulttuuriin ja vuorovaikutustaitojen haasteisiin pidetään opetusta tai pikemminkin sen puutetta.

Taiteen käytön perusteita vuorovaikutustaitojen kehittämissä: Voidaanko taidetta käyttää kehittämisessä hyödyksi?

Vaikka opettaja-oppilassuhde ymmärretään yhdeksi peruselementiksi opettajankoulutuksessa, ei sitä useinkaan tarkastella suhteena vaan opetustilanteiden vuorovaikutusta käsitellään sisällöllisestä näkökulmasta[viii]. Opettajankoulutuksessa keskitytään erilaisten oppisisältöjen ja opetusmenetelmien hallitsemiseen. Suomen opettajaksi opiskelevat ovat vaatineet, että opettajankoulutuksessa tulisi nostaa näkyvämmin esille opettajan omien vuorovaikutustapojen tiedostaminen, vaikutus ja kehittäminen. Lisäksi vaaditaan keinoja kehittää oppijoiden vuorovaikutustaitoja. Opettajan voimaannuttavan vuorovaikutuksen avulla tuetaan oppijoiden itsetunnon kehitystä ja annetaan tilaa kokeiluille. Samalla tuetaan oman persoonan muotoutumista, itseilmaisua sekä sitä kautta itsetunnon vahvistumista ja vuorovaikutustaitojen kehittymistä[ix].

Edellä kuvattuihin ongelmiin on pyritty löytämään vastauksia Helsingin yliopiston opettajankoulutuksessa vuodesta 2010 lähtien käynnissä olleella ”Haasteena tyhjä tila” -taiteellis-teoreettisella kehittämis- ja tutkimushankkeella[x]. Tutkimushanke on jakautunut kolmeksi osatutkimushankkeeksi: ”Draamakasvatus ja luova pedagogiikka”, ”Mitä on laadukas draamaopetus” ja ”Opettajan kokonaisvaltaisten vuorovaikutustaitojen kehittäminen”. Kaikkien osatutkimushankkeiden laajempana yhteiskunnallisena pyrkimyksenä on ollut tukea nykyisiä ja tulevia opettajia vastaamaan niihin haasteisiin, joita opetuksen uudistamien, vuorovaikutuksellisuus ja vuonna 2016 voimaan astuvat perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet asettavat. Uuden opetussuunnitelman myötä draama on

opetusmenetelmä useissa eri oppiaineissa. Lisäksi viestintä ja draama on opetuksen osa-alueena äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa. ”Opettajan kokonaisvaltaisten vuoro-vaikutustaitojen kehittäminen” -osatutkimuksen pyrkimyksenä on löytää tukea uuden oppimiskäsityksen mukaisen avoimemman ja vuorovaikutteisemman opetustavan omaksumiseen hyödyntäen teatterilähtöisiä menetelmiä.

Taiteellisten teatterilähtöisten menetelmien käyttö vuorovaikutustaitojen tarkastelussa ja koulutuksessa perustuu ajatukseen siitä, että teatteritaiteessa on perinteisesti kerrottu roolihenkilöiden tarinoita, luotu malleja sosiaalisista tilanteista, ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta, inhimillisistä ristiriidoista sekä ilmennetty inhimillisiä tunteita[xi]. Teatterilähtöiset menetelmät kehittämis- ja koulutuskontekstissa laajentavat teatterin määrittelyä tuomalla mukaan ryhmälähtöiset aktivoivat toimintamuodot. Soveltavissa ja osallistavissa toimintamuodoissa ei ole teatterin perinteistä selkeää jakoa katsojiin ja esiintyjiin. Osallistujat tulevat työskentelytilaan toimiakseen yhdessä. Työskentely edellyttää osallistujilta sekä fyysistä että psyykkistä läsnäoloa. Osallistujat reagoivat sekä tunneperäisesti että kognitiivisesti. He osallistuvat toimintaan vuoroin rooleissa ja vuoroin ulkopuolisina tarkkailijoina.” Toimimalla välillä kuvitteellisissa tilanteissa ja rooleissa saadaan luotua symbolinen taso, jossa syntyvät toiminnan merkitykset. Näitä reflektoidaan omana itsenä luoden uutta tietoa ja osaamista.

Opettaminen ei ole näyttelemistä, joskin se on koko ajan sidoksissa esillä olemiseen. Opettaja toimii professionaalisessa opettajaroolissa, joka ei välttämättä ole yhtenevä hänen yksityisen persoonansa kanssa. Uuden oppimiskäsityksen mukaan opettajan professionaalinen rooli on johtaa ja ohjata oppilaiden työskentelyä. Näissä vuorovaikutus-tilanteissa opettaja käyttää vahvistettuja muotoja sekä puhutusta että sanattomasta ilmaisusta 1) ollakseen innostava roolimalli, 2) ollakseen joustava, 3) innostaakseen oppilaita työskentelyyn, 4) luodakseen positiivisen oppimisilmapiirin ja 5) rohkaistakseen oppilaita keksimään omia luovia ratkaisuja. Samaan aikaan opettajan tulee myös luoda positiivista johtajuutta kontrolloidakseen ja ohjatakseen oppimisprosessin etenemistä. Opettajan kokonais-valtaisella läsnäololla on siis merkittävä rooli oppilas-lähtöisessä opetuksessa.

Kokemuksia teatteritaiteen käytöstä opettajien vuorovaikutustaitojen kehittämistyössä

”Opettajan kokonaisvaltaisten vuorovaikutustaitojen kehittäminen” -osatutkimushankkeen tavoitteena on teoretisoida kysymystä, voiko opettajaa kouluttaa tiedostamaan ja hyödyntämään omaa kehollisuuttaan opetuksen vuorovaikutustilanteissa. Tämä voisi tapahtua mm. kehittämällä sekä kehotietoisuutta (kontakti itseen) että vuorovaikutustaitoja (kontakti toisiin) draaman, improvisaation ja

näyttelijäntyön eri menetelmiä ja teorioita soveltaen? Tutkimushanketta on toteutettu opetuskokeiluna Helsingin yliopistossa opettajakoulutuslaitoksella luokanopettaja-koulutuksessa osana draaman perus- ja sivuaineopintoja lukuvuosina 2013–2016 sekä Espoon kaupungin perusopetuksessa opettajien täydennyskoulutuskokeiluna luku-vuonna 2015–2016. Espoon koulutuskokeilussa on mukana noin sata luokan-, aineen- ja erityisopettajaa ja se on osa Miia Kaasisen kasvatustieteen väitöskirjatyötä.

Kehotietoisuudella tarkoitetaan sitä, että opettaja tulee ylipäätään tietoiseksi kehollisuudestaan (oheisviestinnästään) ja sen merkityksestä vuorovaikutustilanteissa sekä suhteessa ryhmään että tilaan. Opettajan kokonaisvaltaisella läsnäololla ja vuorovaikutuksella on merkittävä rooli opettamisessa. Tutkimusten mukaan vuorovaikutustapahtumasta suuri osa on juuri sanatonta viestintää[xii]. Paradoksaalisesti opettajat, kuten ihmiset ylipäätään, eivät juurikaan tiedosta kehollista tilaansa opettaessaan. Opettajan tulisi tiedostaa, että hänen kykynsä olla läsnä ja keholliset viestinsä vaikuttavat siihen, millaista vuorovaikutusta ja millainen oppimisilmapiiri oppitunnille syntyy. Opettajan pitää aineenhallinnan, tunnin rakenteen ja tavoitteiden lisäksi hallita myös kokonaisvaltaisen vuorovaikutuksen taitoja, jotta opetustoiminnan joustava luonne ja kahdensuuntainen vuorovaikutus mahdollistuisivat.

Teatteritaiteellisten menetelmien käyttäminen kokeilu- ja kehittämistoiminnassa on perustunut aikuisen kokemuksellisen oppimisen teoria-ajatteluun[xiii]. Koulutettavien henkilökohtainen uusi tieto pohjautuu teatteritaiteelliseen toimintaan ja siihen liitettyyn teoriatietoon. Niiden avulla luodaan ”särö” kokemuksia, joihin henkilökohtainen aiempi tieto kietoutuu. Oppimiskokemukset ovat sitä merkityksellisempiä, mitä enemmän ne koskettavat henkilön vakiintuneita käsityksiä. Kokemusten tulisi olla niin vahvoja, että aikuisoppija ei voi keksiä kokemuksilleen toissijaisia selityksiä, vaan hänet on pakotettu näkemään ja omaksumaan kokemuksiin sisältyvä uudistumismahdollisuus. Kehitteillä olevan koulutusohjelman avulla on pyritty saamaan opettajia ja opettajaksi opiskelevia tiedostamaan, että heidän kehollisset viestinsä ja läsnäolonsa vaikuttavat siihen, millaista vuorovaikutusta opetuksessa syntyy. Heidän tulisi kyetä viestittämään kokonaisvaltaisesti hyväksyntää ja kannustusta, jotta oppilaat saavat onnistumisen kokemuksia ja tuntevat näin kuuluvansa ryhmään. Ryhmään kuulumisen tunteen ja itseluottamuksen kehittyminen lisäävät oppilaiden sosiaalista hyvinvointia ja uskallusta toimia. Näin mahdollistuu uudenlainen oppiminen, luovuus ja jaettu tekijyys opetuksessa ja oppimisessa. Edellä mainittujen tekijöiden on useissa tutkimuksissa todettu olevan erityisen tärkeitä tekijöitä erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden oppimisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin näkökulmasta[xiv].

Opettajankoulutuksen näkökulmasta taiteellis-teoreettinen toiminta on fokusoitunut sekä opettajan pedagogisen osaamiseen (mitä ja

miten opetetaan) että henkilökohtaisen oppimiseen (miten luon vuorovaikutusta ja kohtaan ryhmän ja yksittäiset oppilaat) tasoille. Taiteellisiin teatterilähtöisiin menetelmiin rakentuvassa koulutusohjelmassa opetus on jaettu kolmeen taito-osa-alueeseen: tunnetuen, käyttäytymisen hallinnan ja ohjauksellisen tuen taitoihin.[xv]

Tunnetuella tarkoitetaan opettajan sensitiivisyyttä eli kykyä luoda positiivista oppimisilmapiiriä, joka perustuu vuorovaikutukseen ja oppilaslähtöisyyteen. Sanatonta ja sanallista vuorovaikutusta, joustavuutta, empatiaa (eli tietoisuutta toisten tunteista) harjoitellaan teatterilähtöisesti naamio-, improvisaatio- ja klovneriatyöskentelyn avulla.

Käyttäytymisen hallinnan taitoja eli opetuksen organisointia

- opetusmenetelmien monimuotoisuus,
- oppilaiden käyttäytymisen ymmärtämistä eli ryhmätekijöiden vaikutusta ryhmän toimintaan
- erilaisuuden ymmärtämistä eli positiivisuutta erilaisia oppijoita kohtaan,
- motivaatio synnyttämistä eli oppilaiden kiinnostuksen suuntaamista opetukseen ja oppimiseen
- opettajan kokonaisvaltaista vuorovaikutusta

Näitä taitoja harjoitellaan draamatyötapojen (erilaiset kuvitteelliset opetustilanteet ja simulaatiot), improvisaation (statukset), naamioiden ja mimiikan keinoin.

Ohjauksellisen tuen taitoja eli palautteen laatua, joustavuutta, luovuutta ja läsnäoloa tuetaan draamatyötapojen, improvisaation ja näyttelijäntyön harjoituksien avulla.

Eri taito-osa-alueiden kehittäminen on osin päällekkäistä. Esimerkiksi improvisaation avulla opitaan sekä tunnetuen (toisten kuuntelemista, ideoiden hyväksymistä sanattomasti ja sanallisesti), käyttäytymisen hallinnan (status ilmaisu, positiivisuus) että ohjauksellisen tuen (joustavuus, luovuus ja läsnäolo) taitoja.

Taiteellista toimintaa syvennetään teorian, henkilökohtaisen reflektion ja keskustelun keinoin sekä ottamalla mukaan pedagogiset taidot eli didaktiikka. Koulutusohjelman tavoitteena on tukea opettajia uudenlaisessa opetuksellisessa tekijyyden jakamisessa eli uuden oppimiskäsityksen mukaisen avoimemman ja vuorovaikutteisemman opetustavan omaksumisessa, erityisesti oppilaslähtöisen-, ilmiökeskeisen- ja draamaopetuksen käyttöönottamisessa.

Kehittämishankeen pääpaino on tällä hetkellä taiteellis-teoreettisen koulutusohjelman rakenteen ja työtapojen kehittämisessä. Alustavia tutkimustuloksia, jotka pohjautuvat opettajaopiskelijoilta kerättyihin kyselyihin ja henkilökohtaisiin reflektioihin, voisi kuvata opiskelijoissa ilmenevänä ajattelutapamuutoksena, jossa opetustapahtuman vuorovaikutus ymmärretään aiempaa vahvemmin

vuorovaikutussuhteen laatuna. Keskeistä on orientoituminen yksittäisiin oppilaisiin ja ryhmään. Onnistunut vuorovaikutus nähdään aiempaa tavoiteltavampana ja positiivisempana ilmiönä – todellisen oppimisen, uuden tiedon ja tietämisen edellytyksenä. Koulutusohjelman haasteena on saada opiskelijat ymmärtämään, että vaikka vuorovaikutuksellisuutta korostetaan, ei sitä voi pitää yksioikoisen ideaalina päämääränä. On ymmärrettävä myös sen viestinnällinen vaativuus ja siihen liittyvä jännitteisyys. On tärkeää oppia säilyttämään ammatillisuus, jonka avulla voi suojata itseään ja toisia mahdollisissa epävarmuus- ja ristiriitatilanteissa.

Tulevaisuus- ja tulevaisuusvaliokunta näkökulma

Kirjoituksessa on pyritty jäsentämään vuorovaikutus- ja puhetaitojen merkitystä tulevaisuuden näkökulmasta sekä ihmisten välisen vuorovaikutuksen että koulutuksen kehittämisen näkökulmista. Kuten alussa totesin, teknistyvässä ja globalisoituvassa maailmassa ihmiset ovat yhä lähempänä toisiaan ja keskinäisen vuorovaikutuksen merkitys niin arkisessa kuin institutionaalisessa viestinnässä ja vaikuttamisessa korostuu entisestään. Tarvitaan oppimisympäristöjä ja opetusta, joissa näitä taitoja sekä viestimiseen liittyvää etiikkaa ja vastuuta voi oppia ja harjoitella.

Tulevaisuusvaliokunnan näkökulmasta, ja yleensä valiokunta- ja kokoustyöskentelyn näkökulmasta, olen nostanut esiin institutionaaliseen vuorovaikutukseen liittyvän asymmetrisyyden ja jänniteisyyden, joiden avulla olen halunnut tehdä näkyväksi institutionaalisiin vuorovaikutussuhteisiin liittyviä haasteita ja ristiriitaisuuksia. Ne haastavat kiireen ohella institutionaalista vuorovaikutusta, joka edellyttää myös toisten erilaisuuden ja heidän edustamien erilaisten näkökulmien kohtaamista. Aito dialogiin pyrkiminen on kaikkien läsnäolijoiden osallistumista, vastuuta omasta osallistumisesta ja vastuuta vastata toisille[xvi].

Taiteellisten menetelmien käyttö valiokuntatyöskentelyssä lienee haasteellista, mutta esittelen lopuksi kaksi työtapaesimerkkiä, joita kumpaakin on helppo toteuttaa myös kokousmuotoisessa istunnossa:

Keskustelevaa työmuotoa, jolla dialogisuutta voidaan edistää, edustaa negatiivisia tunteita ja ajatuksia kanavoiva paritehtävä, jossa kriittisyyttä ja skeptisyyttä käytetään analyyttisyyden voimavarana. Järki ja tunteet eivät ole toistensa vastakohta vaan molempia tarvitaan.[xvii]. Ryhmä jaetaan pareihin. Parit käyttävät ensimmäiset 2 – 5 minuuttia niin, että puhuvat vain käsiteltävään aiheeseen liittyvistä kielteisistä ajatuksista. Yhtään vastaväitettä ei saa esittää. Kun aika on kulunut, puhutaan vain aiheeseen liittyvistä myönteisistä asioista. Yhtään vastaväitettä ei saa taaskaan

esittää. Tehtävän tavoitteena on antaa mahdollisuus purkaa uuden vastaanottamisen tiellä olevia omia ajatuksia ja luoda välitöntä vuorovaikutusta ryhmän jäsenten välille.

Draamallista lähestymistä edustaa työtapa, jossa asiantuntijoiden kuuntelun tai jonkin muun aineiston pohjalta rakennetaan erilaisten mielikuvien ja roolien näkökulmasta tapahtuvaa tulevaisuusajattelua. Työskentely tapahtuu tarkasteltavaan ilmiöön liittyvien kuviteltujen roolien kautta. Esimerkiksi kysymystä tulevaisuuden koulutustarpeista 2050-luvun Suomessa voitaisiin tarkastella roolien kuten; viranomainen, yrittäjä, työantaja, opettaja, nuori, jne. avulla. Toiminnan tavoitteena on tuottaa eri näkökulmien (roolien) avulla kuvauksia siitä, mikä on tulevaisuudessa mahdollista, mikä on ehdollisesti mahdollista, mikä todennäköistä ja mikä toivottavaa tai kartettavaa. Roolit antavat mahdollisuuden lähestyä ja tarkastella asiaa itselle vieraasta näkökulmasta. Teatterille tyypillisen kaksoisnäkökulmaisuuden (minä ja rooli) on tutkitusti todettu luovan potentiaalisen tilan, jossa on mahdollisuus sekä tarkastella että ymmärtää asioita uudella tavalla[xviii].

---

[i] Opetushallitus; Valtakunnallinen perusopetuksen opetussuunnitelma 2014 (http://www.oph.fi/ops2016/perusteluonnokset)
[ii] WHO:n kansainvälinen vertailututkimus osoittaa, että suomalaisoppilaiden kouluviihtyvyys on heikkoa. Rohkaisemisessa ja myönteisen palautteen antamisessa on kehitettävää. Myös oppilaiden osallistumismahdollisuuksia sekä opettajien ja oppilaiden välisiä suhteita pitäisi parantaa (Rimpelä M, Fröjd S, Peltonen H. (2010). Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen perusopetuksessa 2009. Perusraportti. Helsinki: Opetushallitus. (Koulutuksen seurantaraportit 2010:1).)
[iii] Salmela-Aro K.; Maahanmuuttajalapset uupuvat koulussa. Mind the Gap -tutkimushankeen alustavia tutkimustuloksia. HS 29.3.2016 (A 12) (http://blogs.helsinki.fi/mindthegap/tutkimuksen-tarkoitus/)
[iv] Gerlander M. ja Kostiainen E.; Jännitteisyys opettajan ja oppijan vuorovaikutussuhteessa (Prologi. Puheviestinnän vuosikirja 2005, 68-87)
[v] Cohen; R. Acting power – 2020 edition (2015)
[vi] Gerlander M. ja Isotalus P., Professionaalisten viestintäsuhteiden ääriviivoja. Puhe ja kieli, 30:1, 3 -19 (2010)
[vii] Torkki, J.; Puhevalta (2006, 15 – 35)
[viii] Harjunen, E.; Miten opettaja rakentaa pedagogisen auktoriteetin? - Otteita opettajan arjesta (2002, 464) ja i Kansanen, P.; Teaching as Teaching - Studying - Learning Interaction. Scandinavian Journal of Education Research, Vol. 43, No. 1, 81 - 89 (1999).
[ix] Opettajaksi opiskelevien liitto SOOL ry. Liittokokouksen julkilausuma 22.4.2012 (http://www.sool.fi/edunvalvonta/kannanotot-julkilausumat/?x22416=214600) luettu 14.3.2016
[x] Haasteena tyhjätila -hankkeessa on tutkimuksen keinoin pyritty selvittämään niitä tekijöitä, joita draamaa opetustyössään jo käyttävät opettajat (mm. Antikainen 2012, Toivanen, Antikainen & Ruismäki 2012) ja sen käyttöä harjoittelevat opetusharjoittelijat pitävät haasteellisina (mm. Toivanen, Pyykkö Ruismäki 2011, Toivanen, Mikkola & Ruismäki 2012; Toivanen & Pyykkö 2012). Näihin haasteisiin on pyritty löytämään apua tutkimuksella.
[xi] Esslin, M.; The Theatre Of The Absurd (1980, 72).
[xii] Guerrero, L. K. & Hecht, M. L. The Nonverbal Communication Reader. Classic and Contemporary Readings. Long Grove: Waveland Press, Inc. (2008).
[xiii] Malinen, A. Towards yhe Essence of Adult Experiental Learning. A reading of the theories of Knowles, Kolb, Mezirow, Revans and Schön. Jyväskylä: SoPhi (2000) ja Opettajuus rakentuu ihmistuntijuudesta ja asiantuntijuudesta. Epistemologinen, eksistentiaalinen ja eettinen vastuu opettajan työssä. Teoksessa P. Sallinen & A. Malinen (toim.) Opettajuus muutoksessa. Aikuiskasvatuksen 43. vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura (2002), 63–94.
[xiv] Lerkkanen, M.-K., & Rasku-Puttonen, H. Vuorovaikutuksen laadun yhteys lasten oppimiseen ja motivaatioon: Alkuportaat-tutkimuksen esiopetusvuoden tuloksia. In A.-L. Välimäki (Ed.) Näkymätön näkyväksi. Varhaiskasvatustutkimuksen kutsuseminaari 2010 kooste. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä. Verkkojulkaisu www.stm.fi/julkaisut. 2011:3. 25 - 28. Luettu 1.4. 2016
Rasku-Puttonen, H., Poikkeus, A.-M., & Lerkkanen, M.-K. Koulu vuorovaikutuksellisena oppimisyhteisönä [School as an interactional learning society]. In E. Ropo, H. Silfverberg, & T. Soini-Ikonen (Eds.). Toisensa kohtaavat ainedidaktiikat. Ainedidaktinen symposiumi 13.2.2009 Tampereella [Didactics facing each others. Didactics symbosium in Tampere 13.2.2009, Tampere: Reports from the Department of Teacher Education in Tampere University A 31. (2010.) 301-314.
[xv] Pianta R., La Paro K. & Hamre B.; Classroom Assessment Scoring System (2008).

[xvi] Värri, V-M.; Hyvä kasvatus - kasvatus hyvään. Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta (1997, 66 - 67)
[xvii] Jalonen H., Vuolle M. ja Heinonen L.; Negatiiviset tunteet – positiivinen bisnes.(2016).
[xviii] Toivanen T. Lentoon – draama ja teatteri perusopetuksessa. Helsinki – SanomaPro. 2015, 15 -17.